

САМОСТІЙНА НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ – КЛЮЧОВА СКЛАДОВА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Перебудова навчального процесу у вищій школі під європейські стандарти визначає розробку нової форми організації процесу навчання, а саме впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Основними завданнями впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) є визначення витрат часу студента певного актуального рівня розвитку на адекватне вивчення навчального матеріалу в об'ємі модуля, тобто пов'язування навчального модуля з кредитами; розробка методики розрахунку педагогічного навантаження викладачів вищої школи в умовах (КМСОНП) та навчального навантаження студента, а також взаємозв'язок між ними; розробка та затвердження нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності викладацького персоналу та студентського контингенту вищої школи в умовах (КМСОНП). В умовах кредитно-модульної системи самостійна навчально-пізнавальна діяльність набуває особливий статус. Це обумовлюється тим, що, з одного боку, в порівнянні з традиційною системою навчання на самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів відводиться більше часу ніж на аудиторну, а з іншого боку, суспільство потребує підготовки конкурентоспроможних фахівців, як на внутрішньому ринку праці держави, так і за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми обумовлена тим, що на сьогоднішній день у відомих наукових виданнях та методичних роботах не в достатній мірі розкривається суттєвість організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Проаналізувавши роботи таких авторів, як Белий О.В., Белая Л.М., Бочарникова В.Н., Нелень Т.І., Пузанков Д.В., В. Криворучко, Велижско Н.Б. [8,9,10,11] та ін. було виявлено, що вони пропонують створювати методичні кабінети, комп'ютерні зали, в яких буде зібрано велику кількість навчальних посібників, монографій, статистичних збірників, періодичних видавництв як в електронному, так і в паперовому варіанті. При цьому вони вказують кількість годин, які відводяться на самостійну навчально-пізнавальну діяльність, але не в достатній мірі розписують ці години. Тобто у вказаних роботах не відображається чітка структура організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Постановка завдання. Метою цієї статті є розкриття одного з підходів щодо удосконалення організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що на основі завдань впровадження КМСОНП метою освіти сьогодні є підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство в навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури показав, що нинішня система підготовки фахівців із вищою освітою має певні недоліки, а саме:

- відсутність системної роботи студентів протягом навчального семестру;
- низький рівень активності тих, хто навчається, і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;

- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні витрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- недостатня можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків існуючої системи підготовки фахівців у вищому навчальному закладі на сьогоднішній день запроваджується кредитно-модульна система, яка передбачає, на нашу думку, вирішення таких завдань:

- перевірка якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- перевірка якості підготовки тих, хто навчається, до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;
- використання більш широкої шкали оцінки знань;
- вирішальний вплив суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;
- стимулювання систематичної самостійної навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається, протягом усього семестру і підвищення якості їх знань;
- підвищення об'єктивності оцінювання знань тих, хто навчається;
- запровадження здорової конкуренції в навчанні;
- виявлення та розвиток творчих здібностей у тих, хто навчається.

Самостійну навчально-пізнавальну діяльність можна розглядати, з одного боку, як вид діяльності, стимулюючий активність, самостійність, пізнавальну цікавість, та, як основа самоосвіти, поштовх до подальшого підвищення кваліфікації, а з другої, – як система заходів, що забезпечують керівництво самостійною діяльністю студентів.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність повинна здійснюватися як пізнавальна діяльність, стати засобом виховання таких особистих якостей, як самостійність, активність, формування творчих відношень до інформації. Усе це висуває певні вимоги до методичної організації процесу навчання. Перше забезпечується ретельним відбором текстового матеріалу, який потрібен для самостійного вивчення. Друге включає формування за допомогою системи завдань умінь самостійно працювати зі спеціальною літературою, що в подальшому було б основою для післявузівської самоосвіти та підвищення кваліфікації фахівця. Водночас особливу увагу слід звертати на те, що процес навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) усе більше спирається на самостійну, близьку до дослідницької, діяльність того, хто навчається. Виходячи з цього, необхідно пильну увагу приділяти самостійній навчально-пізнавальній діяльності студентів, від якої можна чекати конкретних результатів лише в тому випадку, якщо підхід до неї буде найбільшою мірою фундаментальним, якщо науково-педагогічні працівники будуть постійно в ході занять та консультацій навчати студентів необхідним прийомам самостійної навчально-пізнавальної діяльності, висвітлювати важливість ретельного її виконання, пояснювати структуру її побудови і т. ін. Усі пов'язані з цим питання досить докладно висвітлені в педагогічній літературі, наприклад, у [5, 7] і в цілому ряді інших видань. Багато в цьому відношенні зроблено на практиці.

Що ж таке самостійна робота студентів? Розглянувши та проаналізувавши різні тлумачення поняття "самостійна робота студентів" таких наукових дослідників, як Ф.П. Тонких, М.А. Байков, В.С. Бакаленко, В.И. Бугаев [4], І.В. Біжан [2], Р. Рубаник, Г.

Большакова, Н. Тельних [8], під редакцією А.В. Петровського [5], А. Алханов [1], Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах [7], П.І. Підкасистий [6].

Разом з тим використання поняття „самостійна робота” має широкий спектр визначень. Це відображає ситуацію існування різних точок зору на розуміння та технології побудови самостійної роботи як у плані структурування змісту навчання, так і розробки форм і методів навчання (табл.).

Таблиця

Тлумачення деякими дослідниками поняття „самостійна робота”

№ з/п	Прізвища дослідників	Визначення поняття „самостійна робота”
1.	Ф.П.Тонких, М.А.Байков, В.С.Бакаленко, В.И.Бугаев и др.	„...индивидуальный поиск знаний является самой характерной чертой работы слушателей, а весь процесс обучения в вузе – это в конечном счете эффективно организованная самостоятельная работа слушателей” [4, С. 34].
2.	І.В. Біжан	„самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов’язкових навчальних занять” [2, С.198].
3.	А.Рубаник, Г.Большакова, Н.Тельних	„самостоятельная работа – это планируемая работа студентов, выполняемая по заданию и при методическом руководстве преподавателя, но без его непосредственного участия” [8, С.120].
4.	Под ред. А.В. Петровского	„самостоятельная работа прежде всего завершает задачи всех других видов учебной работы. Никакие знания, не ставшие объектом собственной деятельности, не могут считаться подлинным достоянием человека” [5].
5.	Алханов А.	„самостоятельная работа студентов – это важная форма учебного процесса под руководством и контролем преподавателя, в ходе которой совершается творческая деятельность по приобретению и закреплению научных знаний, осваиваются новые навыки познания, формируется научное мировоззрение и личные убеждения по использованию полученных знаний и умений в практической деятельности” [1, с.87].
6.	Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах	„Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов’язкових навчальних занять. Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо.” [7, ст. 3.10.1, 3.10.4].
7.	П.І. Підкасистий	„Самостійна робота є не чим іншим, як засобом залучення тих, хто навчається, до самостійної пізнавальної діяльності, засобом логічної і психологічної організації останньої” [6].

Проаналізувавши ці поняття, автори статті дійшли висновку, що самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів – це спосіб активного, цілеспрямованого надбання студентами нових знань та умінь без безпосередньої участі в цьому процесі науково-педагогічного працівника. Організаційні заходи, які забезпечують нормальне функціонування самостійної роботи студентів, повинні ґрунтуватися на таких передумовах: по-перше, самостійна робота повинна бути конкретною за своєю предметною спрямованістю; по-друге, самостійна робота повинна супроводжуватися ефективним, неперервним контролем та оцінкою її результатів.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність виконується у відповідності з Державним освітнім стандартом вищої професійної освіти та робочою навчальною програмою і включає в себе:

- підготовку до занять (лекції, практичні заняття, лабораторні роботи, семінари, колоквиуми, контрольні роботи, тестування, усне опитування);
- вивчення навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;

крім того:

- виконання розрахунково-графічних робіт та завдань, рефератів, домашніх завдань, виконання індивідуально отриманих завдань або обраних за індивідуальною ініціативою студента, рефератів, доповідей на семінарських заняттях, на студентських конференціях;
- участь у олімпіадах, конкурсах та інші роботи, які виконуються не в обов'язковому порядку під керівництвом науково-педагогічного працівника або без його керівництва.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність підлягає обов'язковому контролю з боку науково-педагогічних працівників. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність забезпечує підготовку студента до аудиторних занять. Результати цієї підготовки проявляються в активності студента на заняттях та рівнем якості зроблених доповідей, виконаних контрольних робіт, тестових завдань та інших форм контролю. Бали, які отримує студент за результатами цього контролю, формують рейтингову систему оцінки успішності студента з дисципліни.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів поділяється на аудиторну та позааудиторну, тобто як під керівництвом та контролем науково-педагогічного працівника, так і без його нагляду, тому основні форми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів можна розбити таким чином.

Аудиторна самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів під керівництвом та контролем науково-педагогічного працівника:

- на лекції;
- на практичних заняттях;
- на лабораторних заняттях;
- на семінарських заняттях;
- на консультаціях та інших аудиторних заняттях.

Позааудиторна самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів під керівництвом та контролем науково-педагогічного працівника:

- додаткові заняття;
- поточні консультації по дисциплінам;
- консультації по курсовим проектам та роботам;
- консультації по випускним кваліфікаційним роботам;

- навчально-дослідницька робота.

Позааудиторна самостійна навчально-пізнавальна діяльність студента без науково-педагогічного працівника:

- підготовка до аудиторних занять;
- вивчення теоретичного матеріалу;
- виконання курсових та контрольних робіт;
- перегляд навчальних кінофільмів, відеозаписів;
- робота за комп'ютером;
- підготовка доповіді;
- підготовка до олімпіади;
- підготовка до конкурсу;
- написання реферату;
- та інше.

Доцільно зазначити, що до заходів із планування самостійної навчально-пізнавальної діяльності доцільно враховувати:

- загальний бюджет часу студентів і бюджет часу на самостійну навчально-пізнавальну діяльність;
- часові витрати студентів на виконання усіх видів навчальних робіт із усіх навчальних дисциплін;
- час, який необхідний на самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів, у відповідність з реально наявним часом;
- терміни виконання домашніх завдань і контрольних робіт;
- обсяг часу самостійної навчально-пізнавальної діяльності з кожної навчальної дисципліни з урахуванням її складності і ваги в загальній системі підготовки кваліфікованих фахівців.

До заходів з організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності також доцільно враховувати: максимальну ефективність її проведення, а також аналіз непродуктивних витрат часу студентів і впровадження заходів щодо їх максимального скорочення.

До заходів з управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів доцільно враховувати збір, узагальнення й аналіз результатів рішення всіх завдань організації й проведення їхньої самостійної навчально-пізнавальної діяльності, вироблення оптимальних рішень з управління процесом самостійної навчально-пізнавальної діяльності й доведення цих рішень до студентів.

В умовах кредитно-модульної системи пропонується підхід щодо упорядкування самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, який має сприяти чіткому та послідовному виконанню ними самостійної позааудиторної роботи.

Одним із шляхів упорядкування самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах кредитно-модульної системи пропонується запровадження у навчально-виховний процес вищого навчального закладу механізму, який сприяв би систематизованій, упорядкованій, планомірній та більш якісній позанавчальній діяльності щодо засвоєння навчального плану підготовки відповідних фахівців.

На думку авторів статті таким механізмом може бути розроблений та запроваджений у навчально-виховний процес вищого навчального закладу план-графік самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, метою якого є, по-перше систематизація та упорядкування позааудиторної діяльності студентів, по-друге, планомірність виконання

всіх видів самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентами, по-третє, якісна підготовка студентів до різних видів занять.

Базовими навчальними документами для розробки плану-графіку самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів мають бути:

1. Навчальний план.
2. Робочі навчальні програми дисципліни, які вивчаються в поточному семестрі.
3. Розклад занять студентів за певною спеціальністю.

Крім цього доцільно враховувати модель навчальної діяльності студентів.

Навчальний план необхідний для визначення дисциплін, які вивчаються в поточному семестрі.

Робоча навчальна програма необхідна для виявлення змісту навчальної дисципліни, кількості годин відведених на аудиторну та позааудиторну роботу та розподіл кількості годин на різні види самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Графік самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів може бути розроблений тільки після розроблення розкладу занять. Це обумовлюється тим, що розклад занять є невід'ємною складовою розробки планів-графіків самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів. План-графік має бути розроблений на кожний поточний семестр, тому важливим є врахування навчальних тижнів та структурно-логічних схем викладання змісту кожної навчальної дисципліни, що вивчається в поточному семестрі.

З метою якісної розробки плану-графіку доцільно з'ясувати види та форми самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Цей план-графік має сприяти вирішенню таких завдань:

- формування у студентів уявлення про самостійну навчально-пізнавальну діяльність;
- планування самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- організацію самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- інформаційно-методичне забезпечення організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- своєчасне виконання усіх видів самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- контроль самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- управління процесом самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

План-графік має відображати не тільки детально визначену кількість годин, яку відведено згідно з робочими навчальними програмами навчальних дисциплін, які вивчаються в поточному семестрі, на:

- самостійну навчально-пізнавальну діяльність студента з кожної навчальної дисципліни;
- кількість годин відведених на самостійну навчально-пізнавальну діяльність студента з кожного модуля певної навчальної дисципліни;
- терміни виконання та захисту індивідуальних завдань (самостійна робота, курсова робота.....);
- термін модульних контролів та інші заходи позааудиторної самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Висновки. Таким чином, одним із шляхів удосконалення системи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів може бути розробка та запровадження у навчально-виховний процес ВНЗ плану-графіку самостійної навчально-

пізнавальної діяльності студентів, який має систематизувати виконання різних навчальних завдань без участі науково-педагогічного працівника.

Перспективи подальших досліджень. У ході подальших досліджень передбачається розробка науково-обґрунтованого плану-графіку самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання.

Література

1. Алханов А. Самостоятельная работа студента// Высшее образование в России. - № 11. – 2005. – С. 86-89.
2. Біжан І.В. та ін. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі. Підручник – Харків, ХВУ, 2001. – 410 с.
3. Інтеграція освітніх систем України і Європи: Навчально-методичний посібник // В.К. Медведєв, Ю.В. Стасєв, С.В. Залкін, О.С. Челпанов, К.І. Хударковський, А.І. Комишан / За ред. В.К. Медведєва. – Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, - Харків, 2005. – 124 с.
4. Основы научной организации труда в военно-учебных заведениях/ М.А. Байков, В.С. Бакаленко, В.И.Бугаев и др./ Под ред. Тонких Ф.П.. – М.: Воениздат, 1974. – 366 с.
5. Основы педагогики и психологии в высшей школе / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1986. –129 с.
6. Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование. – М.: Педагогика, 1980. – 240 с.
7. Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти України від 2 червня 1993р. №161 // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С.382–399.
8. Рубаник А., Большакова Г., Тельних Н. Самостоятельная работа студентов// Высшее образование в России. – № 6. – 2005. – С.120–124.
9. <http://www.rusnauka.ru>.
10. <http://www.eltech.ru>.
11. <http://www.narod.ru>.
12. <http://www.lib.kbsu.ru>.

Козаченко Н.Ю., Комишан А.І.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів – ключова складова кредитно-модульної системи організації навчального процесу

У статті розглядаються можливості й перспективи удосконалення системи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу на основі запровадження плану-графіку цієї діяльності.

Козаченко Н.Ю., Комишан А.І.

Самостоятельная учебно-познавательная деятельность студентов – ключевая составляющая кредитно-модульной системы организации учебного процесса

В статье рассматриваются возможности и перспективы усовершенствования системы организации самостоятельной учебно-познавательной деятельности студентов в

условиях кредитно-модульной системы организации учебного процесса на основе внедрения плана-графика этой деятельности.

Kozachenko N., Komyshan A.

Self-dependent Students' Learning Cognitive Activity as the Major Component of Credit Module System of Educational Process Organization

The article deals with the possibilities and prospects of the improvement system of students' self-dependent learning cognitive activities organization in conditions of credit module system of educational on the basis of time-schedule for the activities.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2008р.